

SYMPOZJUM NAUKOWE
DZIAŁALNOŚĆ MUZEÓW I ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH – NOWE WYZWANIA
(Poznań, 14 września 2007)

W związku z otwarciem odnowionych po remoncie budynków Muzeum Archidiecezjalnego i Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu (AAP) zorganizowano sesję naukową pod hasłem „*Działalność muzeów i archiwów kościelnych – nowe wyzwania*”. Odbyła się ona w dniu 14 września 2007 r. w gmachu muzeum. Honorowy patronat nad tym spotkaniem naukowym przyjęli: Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury, Arcybiskup Metropolita Poznański Stanisław Gądecki oraz Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Kazimierz Ujazdowski.

Spotkanie rozpoczęło się Mszą św. koncelebrowaną w kaplicy Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu pod przewodnictwem abpa Stanisława Gądeckiego. Ksiądz Arcybiskup dokonał również uroczystego otwarcia sympozjum w gmachu Muzeum Archidiecezjalnego. W tematykę sesji naukowej wprowadził ks. Roman Dworecki – dyrektor AAP. W pierwszej części sympozjum, którą poprowadził ks. prof. Anzelm Weiss (KUL), uczestnicy wysłuchali dwóch referatów.

Wiceprzewodniczący Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury oraz Papieskiej Komisji ds. Archeologii Sakralnej w Watykanie – o. Michael John Zieliński OSB Oliv – wygłosił referat pt. „*I beni culturali nello svolgersi della missione della Chiesa*” (*Dobra kultury w postannictwie Kościoła*). Ojciec Zieliński, Amerykanin polskiego pochodzenia, zatrzymał się najpierw nad aspektem teologicznym i duszpasterskim dóbr kultury. Odwołał się do nauczania Jana Pawła II, które jak to określił, okazało się decydujące w nakreśleniu obszaru, w jakim dobra kultury uwidaczniają się

w codziennym życiu Kościoła. Papież przyczynił się m.in. do zdefiniowania dóbr kultury jako pozostających na służbie Kościołowi przede wszystkim w dziele ewangelizacji. W kolejnej części referatu prelegent uzasadniał pierwszeństwo kultu i katechezy w korzystaniu z dóbr kultury. Sztuka od zawsze towarzyszyła liturgii i katechezie Kościoła (oprawa architektoniczna, wewnątrz której sprawuje się Służbę Bożą, muzyka, śpiew), aby ją ubogacić, pogłębić jej wartości estetyczne i kulturowe. O. Zieliński podkreślił, że także dzisiaj istnieje potrzeba, aby „*sztuka, a więc rzeźba, malarstwo, czy muzyka kontynuowały podobne postannictwo w dziedzinie liturgii, czerpiąc ze skarbcza tradycji, bądź tworząc nowe arcydzieła*”. Kontekst ewangelizacji przez dobra kultury poruszała kolejna część wystąpienia gościa z Watykanu, zatytułowana „*Misja „ad gentes” realizowana poprzez sztukę*”. Prelegent podkreślił, że w wyborze sposobów ewangelizacji nie można zejść z tej drogi, jaką jest droga wiary. W tym sensie wykorzystanie dóbr kultury musi sprzyjać rozwojowi wiary. O. Zieliński zauważył, że „*treści religijne, uchwycone w widzialnych formach piękna, powinny rozbudzać pragnienie spotkania z Bogiem i zamieszkania w jego domu*”. Następnie podkreślił konieczność dowartościowania dóbr kultury we własnych środowiskach, gdyż to pozwala wiernym czerpać z zastanego dziedzictwa wiary, uczyć się doświadczeniem poprzedników, ubogacać ich świadectwem wierności Chrystusowi. Dobra kultury w służbie wspólnoty chrześcijańskiej ilustrują jej wiarę przekazywaną z pokolenia na pokolenie i zachęcają, aby nieustannie tą wiarą żyć. Dlatego muzea i archiwa kościelne nie są tylko zwykłymi instytucjami otaczającymi opieką dobra kultury. Prelegent przypominał, że „*Muzea nie są depozytem pozbawionych życia przedmiotów, lecz niewyczerpanym siedliskiem życia, dzięki któremu trwają nieprzerwanie ludzki geniusz i duchowość człowieka. Archiwa kościelne zaś nie tylko przechowują ślady ludzkich losów, także zachęcają do medytacji, w jaki sposób Boża Opatrzność działa na przestrzeni wieków*”. Ostatnia część wykładu o. Michaela Johna Zielińskiego skoncentrowała się na zagadnieniu formacji osób odpowiedzialnych za kościelne dziedzictwo kultury. Zwrócił uwagę na to, by dowartościować ją zwłaszcza w czasie studiów seminaryjnych, gdyż to właśnie kapłani muszą wykazywać się największą troską o dobra im powierzone. Zdaniem o. Zielińskiego, trzeba także zadbać o formację ludzi świeckich w tym zakresie, zwłaszcza na uczelniach katolickich oraz zatroszczyć się o uwzględnianie religijnego charakteru dóbr kulturowych Kościoła przez państwowych konserwatorów i urzędników.

Kolejny referat na sympozjum wygłosił ks. bp Mariusz Leszczyński, dyrektor Wydziału Duszpasterskiego Kurii Biskupiej i Muzeum Diecezjalnego w Zamościu. Tytuł wystąpienia prelegenta brzmiał: „*Muzea Kościelne w świetle listu ókólnego Papieskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowo-Kościół p.t.: „Funkcja pastoralna muzeów kościelnych*”. Ksiądz biskup omówił krótko najważniejsze dokumenty Kościoła odnoszące się do troski o dziedzictwo kulturowe. Przywołał m.in. *Konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym* Soboru Watykańskiego II, kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz dokumenty, instrukcje i listy skierowane do biskupów wydane przez Papieską Komisję do spraw Kościelnych Dóbr Kultury. W swoim referacie odniósł się do funkcji pastoralnych archiwów i muzeów kościelnych. Zauważył, iż dobra kultury mogą stanowić żywe świadectwo wyznawanej przez wieki wiary, pozwalają określić koleje losów ewangelizacji i wychowania chrześcijańskiego, skłaniają do refleksji nad działaniem Bożej Opatrzności. Ksiądz Biskup podkreślił także, że przez pamięć o wydarzeniach z przeszłości konkretyzuje się tradycja. Przypomniał słowa papieża Pawła VI przywołane w dokumencie komisji papieskiej: „*Funkcja pastoralna archiwów kościelnych*”, iż w archiwach są „*przechowywane ślady ‘przejścia Pana’*”. Odnosząc się do zbiorów muzealnych, podkreślił konieczność odczytywania w nich autentycznych, religijnych doświadczeń wiary ich autorów. Jeśli w ten sposób będzie oddziaływała na współczesnego człowieka działalność muzeów kościelnych, to znaczy, że są one dobrym narzędziem ewangelizacji i miejscem duchowej więzi z dorobkiem przodków.

Pierwszą część sympozjum zakończyły okolicznościowe przemówienia m.in. podsekretarza stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Krzysztofa Olendzkiego. Z okazji uroczystości otwarcia nowego gmachu dyrektor Archiwum Państwowego w Poznaniu Henryk Kry-

stek przekazał w darze Archiwum Archidiecezjalnemu zabytkową mapę. Po przerwie obradom przewodniczył ks. prof. Józef Marecki (PAT Kraków), wiceprezes Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych.

Drugą część sympozjum rozpoczął dr Herbert W. Wurster z Passau, przewodniczący Stowarzyszenia Archiwów Kościoła Katolickiego przy Konferencji Episkopatu Niemiec. W swoim referacie przedstawił stan i funkcjonowanie archiwów kościelnych w Niemczech. Na rozkwit tych placówek miały wpływ zasadniczo dwie sprawy: dobra kondycja finansowa niemieckiego Kościoła i polityczne tendencje lat 60-tych ubiegłego stulecia, kiedy istniało realne zagrożenie przejścia przez państwo kontroli nad kościelnymi dobrami kultury. Wywołało to determinację i przekonanie, że – jak mówił H. Wurster – „*tylko stworzenie profesjonalnej archiwistyki kościelnej, która mogłaby się równać z profesjonalną archiwistyką państwową, mogło zapobiec grożącemu ubezwłasnowolnieniu Kościoła w odniesieniu do jego własnych zabytków historii*”. Rozpoczęło się więc, po roku 1960, kształcenie kadry do pracy w archiwach kościelnych w zakresie historii, historii Kościoła, archiwistyki i teologii. Wielu z archiwistów diecezjalnych przygotowało prace doktorskie z tych dziedzin, a także zdobyło kwalifikacje archiwisty akademickiego w jednym z centrów państwowych. Dla koordynacji działań archiwów kościelnych powołano Komisję Główną Episkopatu ds. Archiwów Kościelnych i Komisję Merytoryczną Episkopatu ds. Archiwów Kościelnych, która w roku 1983 została przekształcona w Konferencję Federalną. Jest ona związana z Sekretariatem Konferencji Episkopatu Niemiec, konkretnie z Komisją Wiary i Nauczania. Prelegent zapoznał słuchaczy ze strukturą organizacyjną tej instytucji, której głównym zadaniem jest informacja i koordynacja działań między jej członkami oraz przygotowywanie nowych kadr do archiwów kościelnych. W ramach dokształcania kadr archiwalnych Konferencja organizuje m.in. co dwa lata 4. tygodniowe „*Kursy z Volkersbergu*”, warsztaty konserwatorskie oraz prowadzi działalność wydawniczą, która nie tylko podejmuje najważniejsze zagadnienia z archiwistyki, ale także dokumentuje spotkania szkoleniowe. Za wyjątkowo ważną publikację prelegent uznał wydany po raz drugi w 1991 r. „*Przewodnik po archiwach diecezjalnych Kościoła katolickiego w Niemczech*”. Podkreślił także, że Konferencja Archiwów Kościoła Katolickiego prowadzi współpracę z archiwami kościelnymi poza granicami Niemiec. W ostatniej części swojego referatu dr Wurster przedstawił naukowe projekty badawcze niemieckich archiwistów kościelnych, które w znacznej mierze koncentrują się na dziejach Kościoła w III Rzeszy i martyrologii duchowieństwa w tym okresie. Jednym z ważniejszych owoców realizacji takich projektów jest sztandarowe jak dotąd dzieło: „*Duchowieństwo i terror Hitlera. Studium biograficzne i statystyczne*”, które ukazało się w 1996 r. Badania nad tymi zagadnieniami są wciąż kontynuowane.

Kolejną prelegentką była dr Rosanna Di Pinto z Archiwum Fotograficznego Muzeum Watykańskiego. Przedstawiła ona referat zatytułowany: „*Le recenti soluzioni giuridiche concernenti la fruizione delle riproduzioni fotografiche e digitali applicate nei Musei Vaticani*” (*Współczesne rozwiązania prawne zastosowane w Muzeach Watykańskich, dotyczące użytkowania reprodukcji fotograficznych i cyfrowych*). W swoim referacie odniosła się do rozwiązań prawnych związanych z kwestią praw autorskich do reprodukcji dóbr kultury będących własnością Państwa Watykańskiego. Piecza nad całościową opieką nad dziełami sztuki Stolicy Apostolskiej, a więc ich konserwowaniem, restaurowaniem oraz waloryzacją i upowszechnianiem eksponatów za pośrednictwem studiów, badań i publikacji naukowych leży w gestii Muzeów Watykańskich. We wstępie więc prelegentka zapoznała krótko słuchaczy z problematyką zarządzania muzeami kościelnymi. Przedstawiła ewolucję prawa kościelnego w tym zakresie od w. XV po czasy nam współczesne. Obecnie obowiązuje postanowienie legislacyjne Państwa Watykańskiego z 25 lipca 2001 r. (n. 355). Jak stwierdziła prelegentka, ustawa ta „*jest pierwszym systematycznym i całościowym postanowieniem prawnym dotyczącym ochrony dóbr kultury od momentu tzw. Traktatów Laterańskich z 1929 r. – czyli układu pomiędzy Stolicą Apostolską a Rządem Włoskim, na mocy którego powstało Państwo Watykańskie. Ustawa jest jednocześnie czytelnym sygnałem, iż Stolicy Apostolskiej zależy na ustawicznej trosce*

i ochronie dóbr kultury, z uwzględnieniem dyrektyw prawodawstwa lokalnego i międzynarodowego". Przywołana przez dr R. Di Pinto ustawa porusza następujące zagadnienia: wprowadzenie w problematykę i pojęcie dóbr kultury; inwentaryzacja i katalogowanie, konserwacja i bezpieczeństwo dóbr kultury, ich rozpowszechnianie i ekspozycja; odkrycia i odnalezienia dóbr kultury. Właśnie według zaleceń Ustawy n. 355 z 2001 r. opracowane zostały dyspozycje korzystania przez społeczeństwo z dóbr kultury. Położono w nich nacisk na ochronę własności praw użytkownika. Po zapoznaniu słuchaczy z rozwiązaniami prawnymi zastosowanymi w Muzeum Watykańskim, prelegentka wyraziła nadzieję, że doświadczenia, którymi się podzieliła wniosą jakiś wkład w projekt unowocześniania Muzeum i Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

Ostatnią prelegentką była dr Monika Smoleń – dyrektor Departamentu Strategii Kultury i Funduszy Europejskich Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie. Poprzez prezentację multimedialną zapoznała słuchaczy z tematem: „*Programy wspólnotowe Unii Europejskiej na lata 2007-2013 i możliwości korzystania z nich przez kościelne osoby prawne w dziedzinie ochrony zabytków ruchomych i nieruchomych*”. Zaprezentowała m.in. zrealizowane projekty renowacji zabytków sakralnych, muzeów diecezjalnych i archiwów kościelnych współfinansowane ze środków Unii Europejskiej.

Uczestnicy sesji mogli zwiedzić stałą ekspozycję odnowionego Muzeum Archidiecezjalnego, a także okolicznościowy wernisaż „*Spotkania – Jan Paweł II w obiektywie Arturo Mari*”. Dodatkową atrakcją była możliwość spotkania z autorem zdjęć, dokumentalistą działalności ostatnich sześciu papieży i osobistym fotografem papieża Jana Pawła II, który wziął udział w poznańskich uroczystościach. Ponadto goście zwiedzili nowe budynki Archiwum Archidiecezjalnego. Symposium spotkało się z żywym zainteresowaniem historyków i archiwistów z Poznania oraz przedstawicieli diecezjalnych i zakonnych archiwów kościelnych. Wygłoszone referaty zostaną wkrótce opublikowane w „*Archiwaliuszu*” – Biuletynie Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

Ks. Jarosław Wąsowicz SDB
Archiwum Salezjańskie Inspektorii Pilskiej